

„БЕСЕДА“ У СРБА.

Говорио на првој беседи у Крагујевцу 9. Септембра 1866. Владан Ђорђевић.

Драга браћо! — — — — —

Ја сам препун радости што је случај са собом донео да и ја будем очевидац како срце Србије још живо куца за све што је народу свето и драго, и што ће њему помоћи, и што сам и ја на првој беседи у Крагујевцу; а још више што „мојој маленкости“ та част у део паде, да ту прву беседу својим говором отворим. Ја се не ћу упуштати да вам казујем како немам речи, којима би и десети део оног осећања и. т. д. и да вам се вас дан извињавам што сам ја тај „тешки задатак, на своја слаба рамена узео“, и шта ја тамо знам, како то беседничко цифрање гласи. Ви од медицинара не ћете речитости тражити. Ја ћу покушати да вам само неколико чињеница набројим, и да вам пажњу на неке и неке ствари сврнем.

Како је ово прва беседа у овоме месту, биће који, те ће запитати: „Ама шта је то управо беседа? Је л' то оно што зову бал? Је л' то оно што се каже концерат?“ —

Ниједно од тога.

Туђински бал даје какав гостионичар да напуни своју кесу, или какав богаташ, који не зна шта ће с новцима — да проведе свој ђев; а беседу дају грађани да помогну какво народно предузеће.

На туђински „бал“ долазе мужеви да се у каквој споредној соби картају и да се напију шампањера — ако имају новаца, а ако су сиротани да у каквом занећку ћуте и гледају бруку што се ради; а на беседу долазе мужеви да се тргну из летаргије за опште ствари, у коју их увлачи свакидашњи живот и старање за своју кућу, долазе да међусобно измењају мисли, да се међусобно поуче, долазе да се у њима на ново разбукти онај пламен који је у њиховим прсима горео за народ док још немађаху своје породице и своје куће, док им је кућа била сва српска земља од Дунава до јадранског мора, док им је породица био цео српски народ, долазе да добију убеђење како се и поред бриге за своју кућу и себе, може постарати и за народ, да се и за њ што урадити може.

На туђински „бал“ долазе жене, да блистају са својим тепелуцима и низовима дуката, са својим „брилијантским“ иглама, што би уложене у мужевљев рад троструко га унапредиле, долазе у својим раскошним хаљинама од „дупле“ свиле и кадиве, око којих је сигурно било свађе у кући на саблазан деце и чељади а на дуготрајану штету домаћег мира, и за које је муж морао може бити и узамити новаца, долазе да покажу како оне могу, што се кицошења и раскоши тиче, још све девојке за појас заденути, долазе да оштрим оком посматрају како је која обучена, с ким се која разговара и како се погледају, да виде ко с ким најрадије игра и куд се после игре шећу, долазе да стеку себи „кућних пријатеља“ који ће им по каткад прекратити то грозно дуго време; — а на српску беседу долазе српкиње да се наслушају народног певања у ком је жива наша народна историја да чују коју поуку за свој домаћи живот, за неговање и одгајивање деце, за чување болесника, да науче што о томе како ваља штедети, како ваља чувати здравље, и да поред поуке уживају чисте уметничке лепоте у свирању или игрању наших красних народних игара, долазе у онаком оделу какво им се код куће десило јер знаду да им на беседи српској не ће нико замерити ако несу претрпале свилом и кадивом, јер знаду да се на њој не тражи туђинске „балске“ укочености и етикета, већ само српска искреност, простосрдачност и добра воља да се што народу поможе.

На туђински „бал“ иду „фрајлице“ што траже прилике да покажу како имаду лепе „локне и копфнуц“; како имаду господски блеско лице, с „финим, сентименталним“ пртама на њему; да покажу како се умеју пренемати и превртати очима, и како се с „пуно такта“ смешити знају; да покажу како им лепо стоји „немецка аљина“ што је горе изрезана тако красно да се не само „лабудов врат“ него и „снежно — бела“ рамена па и још гдешто видети може, што „ероберунге“, прави; да покажу како „елегантно“ своју јадну црну цигерицу „ушнирати“ знаду, и како су тако танке да би их какав официр у пасу шакама обухватити могао; долазе да покажу како се дражесно с „ленезом, и браслетном“ играти знаду, и како „кокет“ своје „гласе рукавице“ чупкају и намештају; долазе да покажу како су тако „воспитане женске“, које су биле у горњим местима, или макар у каквом београдском „институту“ понајпре кадре скупити око себе највише „курмохера“, јер оне се само знаду с „господом“ тако „унтерхалтовати“ да одмах „начине ероберунг“, па су сигурне не само да за време „бала“ не ће „пећи крофне“ као што то јадне „просте“ морају, него да ће већ сутра бити под прозором „фенстер променаде“, да ће бити пуно

тандркања од официрских сабаља по калдрми, да ће се под прозором и какав „цивилан“ са својим красним „цилиндром“ зауставити да по два сахата „прави кур“, да не би „фрајлице“ било дуго време, јер мајка или слушкиња кувају ручак, „штумадла“ је распримила кућу и обукла „фрајлицу“, а до ручка је дуго чекати, а читати што — то је „фад“, кад немамо доста Пол-де-кокових и Милбаховичиних романа; „фрајлице“ долазе на „бал“ да се наиграју пустих валцера и полака, тих „шармантних“ игара, где се — знате — двоје, момче и девојче, тако силно обгрле, да срце на срцу куца, да им се дахови из уста грле, да их у стрмоглавом лету сукње и криволине грли, па вам се чисто чини да то није двоје него једно тело, које се бесомучно око себе врти дотле докле дисати може, па се онда стропошта да му се свест поврати, да се напије леда, па макар се после два три месеца и крв искашљивала — шта то чини, што је смрт пре времена, пре него што смо одужили наш дуг као људи и као Срби, шта је то отаџбина према једном тренуту онако бесомучног, страшног уживања?.. То је куда иду „фрајлице“ — а на српску беседу долазе српкињице, са својим смерним оделом које не показује телесних лепота, са својим ведрим поштеним чедом на ком се дивна свест и чедност огледа, са својим чистим не уцмаканим лицем, на коме се оно право женско достојанство блиста пред ким мора да се стукне и најпрепреденији развратник и највештији улагивач, долазе да науче штогод што ће им требати за њихов будући живот, да увиде како не треба тражити себи мужа само с нешто мало лепоте на лицу, која се често после првог детета збрише као да је никад није ни било, с нешто надри-изображења и с много новаца, већ својим чистим, непоквареним срцем, својом свешћу и својим родољубљем. Оне долазе да се на беседи упознаду с мушкињем, али у место да код њега траже себи „курмокере“ оне траже себи браћу, искрене пријатеље и учитеље, а како им ко год стане говорити како су лепе и дражесне, како им лепо стоји одело и. т. д. оне га упућују да тражи друге којима је то драго слушати.

На туђински „бал“ долазе „штуцери“ који су по неколико година провели у „горњим местима“, или који су од таквих културтрегера научили, да се цело изображење састоји у томе кад ко носи цилиндар, фрак, gilet рукавице, и глеђосане ципеле, кад ко говори пола славено-српски, пола француски ил' немачки, кад ко уме „даме“ забављати по два сахата, и то о тако важним стварима да после неколико минута не зна о чему је разговарао, који цео свој живот проводе у читању политичких новина, градећи врло озбиљно лице кад се где о науци говори, и у „фарблу“, који — за одмену — упропашћују част девојкама

и женама те сеју поввареност међу тај „канаљ“ као што они народ зову; — долазе да натакаре „штекер“ па да врло изображено зверају по дворани, и да пиље свакој девојци у очи која на врата уђе; долазе да изберу неколико нових жртава своме празном ништавом животу. О, па да видите како се користе та браћа „баловима“, како се лако и брзо упознаду где им треба, како се вешто умеју наћи око женскиња, како ли му знаду погодити сваку и најмању „балску“ жељу!.. Па ако је изабрао себи жртву, како је слатко погледати уме, како му се медене речи с увенулих усана просипљу, како је уверавати зна да га је првим погледом њених чаробних очију заробила, и како ће до века бити несрећан, ако га бар један пут благо не погледити... Он је целога „бала“ с њом, он сам игра бесне шванске вртоглавице с њом, он збуњено девојче силно на прси притискује — та то спада у вешто играње туђинских игара — па после непрестано шеће с њом, води је у споредне собе да се мало расхлади а кад се у дворану врате, он већ има допуштење да јој може писати по којој пут своје „либсбрифе“. У њима су речи — речи, да поштена човека гроза спопасти мора, исто тако као што јадно девојачко срце залудети мора... После тих писама већ г. штуцер зна кад отац или мати или брат несу код куће, и кад их он тражити мора... А кад се животињска половина те господе наукивала — друга важнија половина човека тако је слаба у њих да о њој и не може бити говора — онда остављају девојку под срамотом, нека верује, ако другог посла нема, у вечну и безграничну љубав штуцера, а они траже друге балове. Тако та господа терају док не постану у својој тридесетој години старци па онда траже доста новаца да се жене, јер сад су тако изнурени и морално и телесно, да их и јавне отровнице с презрењем гледају. Они се жене да може бити роде још и какво шкрофулозно дете, које ће ако узакиви целог живота бити несрећно, или да начине од својих жена, које би могле бити на дику себи и роду своме, распуштенице — па да умру... Такви су штуцери дуга туђинским „баловима“, а на српску беседу долази српска омладина, која одмор од својих стручних штудија или заната употребљује на то, да проучава своје мане па да се поправља, која проучава потребе народне и премишља о њима, па тражи средства како да им помогне, која оно што научи шири свуда где доспе у народ, која шири народну свест књигом, музиком, игром, позориштем, живом речју, свима средствима. Она потпомаже свако предузеће од кога може бити користи по народ. Ето такви људи уређују и дају српске беседе.

Није дакле, браћо, и не дао Бог да буде српска беседа оно што су у туђина „балови.“

А да није концерат?

Диван је уплив уметнички лепога на човечије осећање. Најсуро-
вијег човека може музика припитомити; најзакованијег циника могу
два три погођена акорда тргнути из његове заблуде и његовог живота
коме ништа није свето; најраскадашњијем ветрењаку, коме је цео жи-
вот играчка и беспослица, може узвишена музика каквом дубоком ту-
гом која је из дубљине каквог паћеничког срца исказана, отворити
очи и казати му да живот човечији има и узвишеније мете него што је
јести, пити и спавати; а исто тако и најнесрећнијем човеку, који се
читава један живот борио са својом кобном судбином, коме ни један
покушај да себи и народу своме поможе није пошао за руком, по су
га још они гонили којима је хтео крвљу срца свога да поможе, коме
је помрло све што му је драго било на свету, јер га је бар колико то-
лико везивало за њ, кога је издала свака нада, у кога већ више ни
суза нема да одлакша свом тешком срцу што је набрело чемером,
и за таког човека има у музици утехе, па често, кад зачује какав акорд,
који исказује сву дубљину његове туге и очајања, за које он нигда
не знадијаше изабрати речи, а њему груну сузе на очи, јер види да је
још неко осетно ту бољу која њега раздире, па му је чисто лакше сно-
сити је... Али та небеска вила, та божанска утешитељка срца човечи-
јег много губи од своје сјајности у јевропским „концертима и опера-
ма“, јер на северу преотима мах хладно рачунање над топлим осећа-
њем (то је немачка Zufunftsmusik) а на западу, где још негују талијан-
ску музику која говори право срцу, и код које не треба најпре ми-
слити да би се разумети могла, на западу граде од најсветије ствари
праву трговину. Поред најбоље воље, не може човек да се отресе
неког непријатног осећања кад зна да н. пр. овај или онај уметник
само за то свира или пева пред нама, што му је за то осигурана нека
хиљадица, или што ћемо га обасути оним што ти људи „славом“ зову...
А тога непријатног осећања нема на српској беседи, јер ту не до-
лази нико да се покаже, већ долазе уметници и дилетанти који свој
труд и своје време жртвују једино из праве љубави према самој умет-
ности, и за љубав народу своме. Осим тога наши уметници имају
и тај задатак да сваком приликом негују народни карактер наше
уметности, да народ и песмом сећају његове славне прошлости, да му
и уметност удева оно одушевљење, које нам је преко потребно, ако
мислимо што урадити.

Није дакле, браћо, наша беседа ни оно што је у туђинаца концерат.

А да шта је онда „беседа“?

Она је, браћо, стара света српска установа, само у неколико промењена према данашњим потребама нашега народа у варошима, „беседа“ је браћо — сабор.

Од како је српскога народа, скупља се он на своје скупштине и саборе. За времена своје самосталности и слободе, српски је народ на својим скупштинама уређивао себи државу, давао себи законе, бирао и постављао људе који ће пазити да се ти закони врше, па и најмонархијачнији владаоци српски, као н. пр. Душан, освештавали су своје законе на скупштини, и нису без ње ништа предузети смели, што је засецало у живац народног живота. Кад пропаде српска држава, кад се српска властела истурчи да би спасла своје благовање и живљење о зноју народа, и кад слободна Србадија поста робље, онда народ замени своју скупштину саборима код манастира и цркава. Ту је народ кречно се у својој вери, ту је учио своју историју и прибирао снагу за борбу, ту је с усана гусларевих учио шта је право шта ли неправдо, и како прође онај, који што непоштено уради, ту су се браћа из најразмакнутијих крајева састајала, упознавала, договарала и братимила, ту се развијао наш цео друштвени живот, и чувала клица слободе, док не дође време да бар у Србији проклија. Кад то време настаде, онда се опет сабори код манастира стадоше повраћати у оно из чега су постали — у скупштине. Таква је скупштина започела рат за ослобођење и изабрала из своје средине вођа народу; скупштином је Карађорђе претио побеснелим војводама и великашима што хтедоше да се начине новом властелом, на таквом је сабору Милош развио заставу те кликнуо „Ево мене и ево вам рата с Турцима“; таквим се сабором спасао наш народ у аустријској Србији од поплаве мађарске; таква је скупштина 1858 показала Јевропи да је српски народ политички много зделији него сви они западњаци што се намећу истоку за татора и просветитеља; таква је скупштина пре неколико дана начинила епоху у нашем народном животу, ујединивши душу свију српских земаља, њихову омладину и интелигенцију, па ће скоро увидети сви који су се осмехивали кад су чули за ту „скупштину“, да је на њој више учињено него за педесет година „дипломатисања“.

То удруживање, скупљање и саборисање тако је суштаствен знак Србинов, да се и данас у Србији, где се у државном животу скупштина повратила на чело, где је она почела бирати кнеза и давати законе, ипак у народу држе сабори крај цркава и манастира, па ево се и у варошима уводе сабори — само што се зову „Беседе“, јер се на њима више беседи него што се пева, само што се овде може више претпостављати да гра-

ђани знаду историју народну, па им се овде говори о њиховим свакидашњим потребама, а иначе све је једнако. На саборима се скупља народ — махом са села — да приложи штогод на свету матер цркву, а у вароши се скупљају грађани да приложе колико могу на жртвеник народне просвете и напретка; на саборима се певају народне песме из којих народ учи историју, и на „беседи“ се певају и декламују опет песме народне или и уметничке, ал' у духу народних песама, само што код грађана смерају да их тргну из свакидашње немарности, да потхрањују у њима одушевљење за опште, народне ствари, и да им покажу да има нешто што је над нама и нашим личним интересима; на сабору се разговарају људи о својим потребама, и светује један другог, и на беседи се говори о општим невољама и потребама, и ту излазе људи који разумеју ствари па светују браћи како и шта да раде; на сабору игра народ, па и на беседи се играју све наше дивне народне игре, што су тако тихе и пуне значајног кретања, у којима нико не може сатарити своје здравље и своје поштење, а које су опет тако лепе за око; на сабору се много младих замиљују, многи везен пешкир — бајаги — отме, многи прстен-нови измењају и многе куће опријатеље — ја се уздам да од сад ни варошке ђувегије не ће ићи на „балове“ да траже себи вереницу међу кринодинама и накинђуреним кокетама, но ће их тражити па српској беседи, међу личним српкињицама што у простом оделу иду, ал' у којих племенито српско срце куца, које само за народ и за поштење живе; на сабору је свака кућа донела нешто јестива и пића, па се све то скупи те заседа цео народ што се на сабору десио као једна породица, те се крај чаше руменог винца оспе братска шала и смех, — па ево хвала Богу и на нашој беседи нема никаквог „цукерпекера“ код кога би свака кућа вечерас оставила по талир два за којекакве слаткише трице и ледене мацуне, него ено је сваки домаћин што је дошао на беседу донео по нешто: неко печено јагње, неко пржено пиле, неко мало вина неко мало туршије, неко дао пара, неко хлеба, неко позајмио посуђе, неко уступио своју кућу да у њој буде беседа, еле ће бити доста да се и честито прихватимо и провеселимо, а да ни мало не окрњимо од прихода, који је скупљен за красну цел, рад које се ова прва беседа у Крагујевцу даје.

И тако, браћо, као што видите, ми смо од чешке „беседе“ начинили наш варошки сабор, и зар и остала наша браћа по нашој и аустријској Србији, и где их год буде, која уздају „беседе“, увиде, да је овако добро, па се и они потруде да из српске беседе истисну све што је туђинско. У осталом, разуме се, да сам ја — поредећи срп-

ску беседу с „балом“ — цртао је више како бих ја желео да се дају беседе, него онаку како је до сад махом давана. На крају морам рећи, да не ће нико имати право ако ми замери што сам поредећи „бал“ с беседом онако безобзирце напао на неке наше слабости и погрешке које нам каљају наше људско достојанство. Ја само молим да нико не узме да се особито на њега мислило, ако у горњем нацрту пађе два три своја знака. Поједине особе сувише су незнатне нити се о њима говори у оваке тренутке. Наш је народ у најкритичнијем прелазу, и ако наш нараштај добро не отвори очи — пропашћемо. Ми, па које је коцка пада да у најтежем времену живимо, ваља да једном престанемо лагати сами себе, па у место да и великим својим погрешкама као незлобним беспослицама кроз прсте гледамо, ваља и најмању слабост да добро у очи узмемо, да промеримо какве последице из ње нићи могу, па да се од ње одучавамо. Само ако узимаднемо толико поштења да своје погрешке признамо, и толико мушке снаге да се поправимо, само тако ћемо моћи створити своме народу срећнију еру, и прибавити му свестрану слободу.